

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Periaatepäätöksen tavoitelinjaukset ovat kokonaisuudessaan kiitettäviä ja tarpeellisia. Osallisuuden ja demokratiaan osallistumisen edistäminen sekä luottamuksen rakentaminen ovat pitkäjänteistä työtä, jossa käytännössä vuoden aikaikkuna periaatepäätöksen toimenpiteille on väistämättä liian lyhyt. Tilannekuvassa on huomioitu suuntaus eriarvoistumisen kasvusta ja osallistumis- sekä vaalijärjestelmän kehittämistarpeista. Tässä valossa huolta herättää, että periaatepäätöksen toteuttamiseksi ei ohjata erillisiä resursseja, jolloin toteutus voi jäädä vaikuttavuudeltaan kevyeksi.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava. Vantaalle erityisen tärkeä näkökulma on väestöryhmien välisten erojen tasoittaminen erityisesti vieraskielisen väestön osalta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Toimenpiteissä tulisi korostaa monikielisyyttä ja selkosuomen hyödyntämistä.

Äänestysaktiivisuuden lisääminen vaatii pitkäjänteistä osallisuuden kokemuksen vahvistamista ja osallistumiseen tottumista, sillä ennen vaaleja tehty viestintä tai äänestyspaikkojen sijoittelu muuttaa vain asennetta suhteessa äänestämiseen tai äänestämättä jättämiseen.

Äänestyspaikkojen esteettömyys ja saavutettavuus myös nuorille on järjestelyjen lähtökohta. Siten toimenpiteet voisivat olla myös vaativammat, jotta muutoksia äänestysaktiivisuudessa saavutettaisiin.

Kansalaisjärjestö- ja sidosryhmäyhteistyössä tulisi huomioida erityisesti vieraskielisen väestön tavoittamiseen tähtäävä toiminta.

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Tavoitelinjalus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Toimenpiteissä olisi syytä pohtia kannustimia, joilla kuntia ja muita toimijoita saataisiin mukaan järjestämään lapsille ja nuorille tilaisuuksia äänestää. Yhtä lailla tärkeää on kynnyksen madaltaminen uusien toimintamallien käyttöönottoon. Esimerkiksi Allianssi ry:n koordinoimat nuorten vaalit on helppo järjestää oppilaitoksessa, kirjastossa tai vaikkapa nuorisotilalla, koska ohjeet ja materiaalit ovat valmiina. Porissa kehitetty Lasten vaalit -konsepti oli myös hyvä saada kansalliseksi malliksi, jonka käyttäminen olisi yhtä vaivatonta. Myös vantaalainen tapa valita nuorisovaltuuston jäsenet suorilla vaaleilla on hyvä mahdollisuus nuorille harjoitella äänestämistä ja osallistumista demokraattisiin vaaleihin.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Nuorisovaltuustojen ohella on syytä varmistaa laajempien ryhmien suorat osallistumismahdollisuudet. Jälkimmäisessä toimenpiteessä olisi olennaista huomioida erityisesti koulutusmuotojen monipuolisuus, jotta osallistuminen olisi ajankäytöllisesti mahdollista. Henkilöstön koulutuksessa olisi huomioitava osallisuuden ja vaikuttamisen taitojen yhteys opetussuunnitelmien sisällöllisiin tavoitteisiin ja vahvistaa yhteistyötä järjestöjen kanssa esimerkiksi materiaalien hyödyntämisessä. Erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien nuoria tulisi kannustaa asettumaan ehdolle nuorisovaltuustovaaleissa ja äänestysaktiivisuutta ammatillisissa oppilaitoksissa tulisi saada nostettua.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Toimenpiteissä tulisi erityisesti kiinnittää huomiota osallistumisen ja kuulemisen vaikuttavuuteen ja kytkökseen kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoon. Lasten ja nuorten kuten kenen tahansa motivaation osallistua voi helposti tappaa näennäisosallistamisella, joka ei vaikuta käsillä olevaan

päätökseen tai palveluun. Myös lapsen ajallinen perspektiivi tulisi huomioida, sillä esimerkiksi puoli vuotta on lapselle jo hyvin pitkä aika. Lasten ja nuorten osallisuuden kokemus alkaa jokapäiväisistä kohtaamisista arjessa ja tämän ulottuvuuden vahvistaminen esimerkiksi henkilöstön tukemisella tulisi olla ensisijaista.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Seurantatiedon kehittämisessä tulee panostaa sellaisiin datankeruumenetelmiin, jotka eivät vaadi erillistä raskasta raportointia varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai toisen asteen opetushenkilökunnalta.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Toimenpiteissä tulisi pohtia myös kannustimia olemassa olevien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien käyttöönottoon.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava. Tavoitelinjauksessa olisi syytä huomioida myös yksilön aktiivisen toimijuuden vahvistaminen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen, monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetuksen tulisi myös vahvistaa toimijuutta ja osallisuutta sekä erityisesti madaltaa kynnystä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Tiedon lisäksi tarvitaan positiivisia tunteita ja onnistumisen kokemuksia demokraattisesta osallistumisesta ja vaikuttamisesta, jotta yksilöiden asenteissa demokratiaa kohtaan ja yhteiskunnallisessa toiminnassa tapahtuu muutosta.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Toimenpiteet ovat erittäin hyviä ja kannatettavia, mutta riskinä on periaatepäätöksen toteuttamiseen ohjattujen resurssien ja aikaikkunan niukkuus. Erityisesti uudenlaisten keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen on aikaa vievää ja resurssi-intensiivistä työtä. Lisäksi tulee

huomioida kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kuten järjestöjen kaventuneet toimintamahdollisuudet nykyisessä taloustilanteessa.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Toimenpiteet ovat erittäin hyviä ja kannatettavia. Olisi syytä selvittää estääkö nykyinen lainsäädäntö epäsuorasti puntaroivan demokratian menetelmien käyttämistä esimerkiksi valmistelun julkisuudelle, aikataululle tai tarkkuudelle asetettujen kriteerien kautta.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Toimenpiteet ovat erittäin hyviä ja kannatettavia.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Toimenpiteet ovat erittäin hyviä ja kannatettavia. Paikallishallinnon päätöksenteon ja johtamisen rakenteiden tulisi olla nykyistä ns. huokoisempia eli tulisi kehittää kykyä ottaa asukkaiden osallistuminen ja näkemykset mukaan päätöksentekoon joustavammin myös niissä tilanteissa, joissa osallistuminen on asukaslähtöistä eli esimerkiksi kunnan näkökulmasta ennakoimatonta. Tällaisen kyvykkyyden kehittämisessä tarvitaan valtakunnallista tukea, kuten alue- ja paikallistason vertaisoppimisen järjestämistä sekä kansainvälisten esimerkkien hyödyntämistä. Onnistumisen kannalta tärkeää on päätöksenteon läpinäkyvyyden takaaminen ja asian käsittelyn seurannan mahdollistaminen.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Toimenpiteet ovat erittäin hyviä ja kannatettavia.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tavoitelinjaus on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Toimenpiteet ovat pääsääntöisesti hyviä ja kannatettavia, mutta kaipaavat selkeyttämistä demokratiaindikaattorityön osalta. Mitä tarkoittaa kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen? Tarkoittaako kehittäminen indikaattorien määrän kasvattamista, tulosten hyödyntämistä enemmän päätöksen teossa, tulosten laajempaa viestimistä vai jotain muuta?

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

EU-maiden yhteistyörakenteita ja yhtenäisyyttä demokratian edistämisessä on syytä vahvistaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Isotalus Birgit
Vantaan kaupunki/sihteeristö